

BİR BAŞKA AÇIDAN DÜNYA (Dünya ve Dünyevileşme Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım)

Şevket KOTAN¹

Özet:

Genelde sözlü ya da yazılı islami edebiyatın, bariz bir şekilde dindünya, başka bir ifadeyle dünya-ahiret düalizmi üzerine kurulduğu söylenebilir. İşte bu çalışmanın amacı, dünyaya ilişkin bu tasavvuru tartışmak, yanlışlar içerdiğini savunmak ve konuya farklı bir yaklaşım getirmeyi denemek olacaktır.

Konuya şu soruları sorarak başlamak isabetli olabilir: Dünya diye isimlendirdiğimiz şey acaba bizim için ne ifade ediyor. Aslında varoluşumuza uygun olmadığı halde zorunlu ikamete tabi tutulduğumuz bir sürgün mekânı mı, yoksa her bakımdan bize uygun olarak tasarlanmış ve varoluşsal olarak kendisiyle bir bütün oluşturduğumuz özel bir hayat yurdu mu?

Anahtar Kelimeler: Dünya, Dünyevileşme, insan, İslam Edebiyatı.

Abstract:

It can be said that in general oral and written Islamic literature is apparently constructed on the basis of a dualism between the sacred and the profane or between mundane and afterlife. The objective of this study is to try to provide a different perspective to this dualism by questioning the idea of mundane and arguing that it is based on some misconceptions.

It may be appropriate to start by asking questions such as: What does the thing that we call world really mean to us? Is it a place of exile that we are forced to inhabit even though our existence does not fit? Or is it a special place specifically designed for us in which we constitute a whole with it?

Key Words: World, Islamic Literature, sacred, profane.

Genelde sözlü ya da yazılı islami edebiyatın, bariz bir şekilde dindünya, başka bir ifadeyle dünya-ahiret düalizmi üzerine kurulduğu söylenebilir. İşte bu tebliğin amacı, dünyaya ilişkin bu tasavvuru tartışmak, yanlışlar içerdiğini savunmak ve konuya farklı bir yaklaşım getirmeyi denemek olacaktır.

Konuya şu soruları sorarak başlamak isabetli olabilir: Dünya diye isimlendirdiğimiz şey acaba bizim için ne ifade ediyor. Aslında varoluşumuza uygun olmadığı halde zorunlu ikamete tabi tutulduğumuz bir sürgün mekânı mı, yoksa her bakımdan bize uygun olarak tasarlanmış ve varoluşsal olarak kendisiyle bir bütün oluşturduğumuz

özel bir hayat yurdu mu? Hatta daha ileri giderek şöyle de sorabiliriz: Dünya bazı müslüman yazarların betimlediği gibi yüz çevirilmesi gereken aşağılık bir meta mı yoksa kendisinden olduğumuz ve kendisiyle mükemmel bir kombinasyon teşkil ettiğimiz bir imkanlar mekanı mı? Yani dünya deyince ne anlamak gerekir?

Şimdi bu soruları akılda tutarak İslami edebiyatta dünya kelimesinin etimolojisine dair yaklaşımlara bakalım. Dünya kelimesi genelde iki farklı kökene dayandırılmıştır. Bunlardan ilkinde göre dünya, arapça “*dünüvv*” kökünden türeyen “*ednâ*” kelimesinin müennesi olup en yakın, daha yakın, daha uygun anlamlarına gelmektedir. Bu manadaki “*ednâ*” kelimesi Kur’an’da da yer almaktadır. Bu kökene göre âleme “*dünya*” denmesi, dünyanın ahirete göre daha yakın olmasından dolayıdır.

Diğerine göre ise dünya, “*dünüvv*” kökünden değil “*denâet*” kökünden türemiştir. Buna göre ise dünya, en alçak, pek düşük, basit, iğreti, adi anlamlarına gelen bir sıfattır. Bu durumda “*el-Hayatu’-d-dünyâ*” terkihi, “*el-Hayatu’-l-Ahrah*” terkihinin karşıtı olarak yakın hayat, bu hayat, süfli, alçak hayat anlamlarına gelmektedir.² Ne var ki daha ziyade bu ikinci köken daha çok öne çıkmıştır; çünkü öyle anlaşılıyor ki yaygın dünya söylemleri için bu etimolojik köken daha elverişli imkanlar sunmaktadır.

Bizim kanatimize göre ise, Kur’an’ın bu kelimeyi kullanması bu anlamlardan her hangi birisini ifade etmeye ya da dünyayı böyle tanımladığını vurgulamaya yönelik değildir. Kur’an’ın bu alemi dünya kelimesiyle ifade etmesi daha basit bir nedene dayanıyor. Bu da vahyin ilk muhatabı olan arapların konuştuğu arapçada bu alemi dünya kelimesiyle ifade ediyor olmalarıydı. Fakat zamanla dilsel tefsirin gelişmesiyle etimolojik çalışmalarla meşhur olan bu manaların dünya kavramı için tanım olarak kullanılmasıyla bir anlam kayması yaşanmış olmalıdır.

Nitekim geriye doğru bir araştırma dünya kelimesinin tarihsel süreç içerisinde ümmet tarihindeki gelişmelere bağlı olarak bir anlam kaymasına uğradığını açık bir şekilde göstermektedir. Bu anlam kayması, bu kelimeyi bir kavrama dönüştürmüş ve daha ziyade somut bir varlık yerine hayat bağlamında “*el-Hayatu’-d-Dünya*” teriminin anlam içeriğinin olumsuz imaları çerçevesinde kavranması sonucunu doğurmuştur. Nitekim “*el-Hayatu’-d-Dünya*” terkihinin terim olarak kullanımı Hz. Osman dönemine kadar dayansa da dünya terimi sonraları tarihsel süreç içerisinde anlam kaymasına uğrayarak zamanla dünya-ahiret düalizmi içerisinde algılanmıştır. Bu algının ortaya çıkmasının

2 İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, el-İsfahani, *el Müfredat*. thk. Safvân Adnân Dâvüdi, Beyrut 1992.

başlangıcının hicri ikinci/miladî sekizinci yüzyıla kadar uzandığı ifade edilmektedir.³

Dolayısıyla Kur'an'ın, mesajını ifadelendirmek için bu anlamlardan her hangi birisini uygun gördüğünden dolayı dünyaya dünya demediği rahatlıkla söylenebilir. Aksine Kur'an'ın, arap diline her ne sebeple girmiş olursa olsun, bu kelimeyi arapların kullanımında olduğu için kullandığını söylemek daha temelli gözükmektedir. Fakat durum ne olursa olsun, bu kelimenin bir kökene dayandırılması ve bu kökenden yola çıkarak bir dünya tasavvuru oluşturulması, yani terimin bu düalizm içerisinde kavranması, zamanla dünya aleyhine ve ahiret lehine bir anlayışın ortaya çıkmasına ve yerleşmesine sebebiyet verdiği açıktır. Nitekim bu konuda ümmet arasında dünyaya ilişkin birbirinden farklı bir çok yaklaşım ortaya çıktığı müşahade edilmektedir.⁴ Oysa İslamın temel kaynaklarında dünyanın mahiyetine dair olumsuz bir imaya rastlanmaz.

Aynı şekilde Müslümanların tasavvurlarında geçici bir yurt olarak algılanmasına rağmen ilk müslümanlarda dünyaya yönelik bir yüz çevirme hali pek yoktur. Aksine Hz. Peygamberle birlikte bir ibadet cemaati olarak yaşamalarına rağmen sahabenin, tabir yerindeyse oldukça dünyalı olduğunu ve uzlet vb haller yerine daimi surette dünya işleriyle uğraştıklarını görmekteyiz. Onlar, insanlığın eğitimi ve ıslahından dünyanın imarına kadar bu dünyada her alanda faaliyet göstererek sadece uhrevi-münzevi bir topluluk olmamışlardır.⁵ Burada Hz. Peygamberin inziva yerine çalışmayı, üretimi, ticareti, aile hayatını, ziraati ve meslek edinmeyi ne kadar teşvik ettiğine ilişkin öğretilerini hatırlamak gerekir. Nitekim kendisi de sahabe topluluğuyla birlikte bu dünyaya dair en önemli hadiselerden biri olan bir islam ümmetinin oluşumu ve islam devletinin kurulması hadisesini gerçekleştirmiş, dünya nimeti kabilinden ne varsa hepsine sahip olmuştur.

İşte bu noktada akla, bu düşüncenin aksini ifade ettikleri düşünülen bazı ayet ve hadisler gelebilir. Çünkü bu ayet ve hadisler insanoglunu açıkça bu dünyadan sakındırmakta hatta dünyayı aşağılayan bir dil kullanmaktadırlar. Dolayısıyla böyle bir değerlendirmeye itiraz edilebilir.

Fakat bunlardan bir kaçını üzerinde durmadan önce, biz bu itirazların yersiz olduğunu söylemek istiyoruz. Çünkü ilgili ayet ve hadisleri dün-

3 Bkz. *Ruhbanlık Kavramındaki Anlam Kayması ve Tasavvufla İlişkilendirilmesi Üzerine Bzi Değerlendirmeler*, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi c. 12, sayı: 23, 2013, 22-23.

4 Bkz. Zafer Erginli, *Temel Tasavvuf Klasiklerinde Dünya Algısına Toplu Bir Bakış*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.15, s.2, 2006.

5 İlk dönem müslümanlarının inşa etmeye çalıştıkları dünya için örnek kabilinden bkz. Mehmet Mahfuz Söylemez, *Bedeviltkten Hadarilitğe Küfe*, Ankara 2013.

yanın bir afet olduğuna yönelik yorumlamak, demin sözü edilen “*el-Hayatu'd-Dünya*” kavramı çerçevesinde dünyayı sadece yoldan çıkmış bir hayat tarzına götüren bir alan olarak, hayatla ilişkili tasavvur etmekten kaynaklanmaktadır. Nitekim eğer dikkatle bakılacak olursa, müslümanların genel tasvuruna dayanak teşkil eden ilgili ayet ve hadislerde yer alan ifadelerin, dünyanın mahiyetine ve insan için ifade etmesi gereken anlam hakkında olmadığı görülecektir. Söz konusu ayet ve hadislerde yer alan ifadeler, insanın dünya hayatındaki imtihanı bağlamında sapmaya, kaybetmeye karşı uyarılar ve dolayısıyla geçiciliğine yönelik vurgulardan oluşmaktadır. –Şüphesiz Kur'an, Mekke döneminden itibaren dünya sevgisi, dünyaya bağlılık, dünya malının değersizliği ve dünya hayatının geçiciliğine vurgu yaparak insanları dünya hayatında sapmaya karşı uyarır, sapmış olanlarını da doğru bir tutuma davet eder. Hatta bu bağlamda bazı kimselerde dünya sevgisinin ahirete nazaran ağır basması sebebiyle küfre düştüklerini hatırlatır.⁶

Mesela Hz. Peygamberin muarızlarına Kur'an, sapmaları, ahireti unutarak dünyaya dalmaları sebebiyle şu uyarıları yapar: “*Düşünse-ler şunu da anlarırdı ki: bu dünya hayatı geçici bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir ve ebedi ahiret yurdu ise, hayatın ta kendisidir. Keşke bunu bilselerdi!*”⁷

Şu ayet ise aynı zamanda Mekke'deki bazı kimselerin hallerini tasvir ediyor: İyi bilin ki dünya hayatı bir oyundur, bir oyalanmadır, bir süstür. Kendi aranızda karşılıklı övünme, mal ve nesli çoğaltma yarışıdır. Tıpkı o yağmura benzer ki bitirdiği ürün, çiftçilerin hoşuna gider. Ama sonra kurur, sen onu sapsarı kurumuş görürsün. Sonra da çerçöp haline gelir. İşte dünya hayatı da böyledir. Ahirette ise kafirler için şiddetli bir ceza, mü'minler için ise Rab'leri tarafından bir mağfiret ve rıza! Evet, dünya hayatı bir aldanma metandan başka bir şey değildir.⁸

Bu ayette geçen oyun ve eğlence metaforu, hayat faaliyetlerinin ve nimetlerinin dünya gibi meşakkatli bir işe tayin edilen insanın bu dünyada tutulmasını sağlama işlevi görmektedir. Şu ayet ise biraz daha farklıdır. Uyarı yanında insanın varoluşuna ilişkin bir temelden, geçici bir yurt olan dünya nimetlerinin, ahiret nimetleri karşısındaki değerinden de söz eder. Tabi burada hitap, Mekke müşrikleri ve benzeri sapmış kimseler yanında müslümanlara da yöneliktir. Onlar da sapmaya karşı uyarılmaktadırlar: “*Neşani arzulara, kadınlara, oğullara, yağın yağın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağlam hayvanlara, ve ekinlere karşı düşkünlük, insanlara çekici kılındı. Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Halbuki varılacak güzel yer,*

6 Bkz. İbrahim, 14/3, Nahl, 16/105-107.

7 Ankebut, 29:64.

8 Hadid, 57:20.

Allah'ın katındadır. De ki: Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi? Takva sahipleri için Rab'leri yanında içinden ırmaklar akan, ebediyen kalacakları cennetler, tertemiz eşler, ve Allah'ın hoşnutluğu vardır. Allah kullarını çok iyi görmektedir.”⁹

Sonuç olarak Kur'an bu ve benzeri bir çok ayette, ahiret ve dünya nimetlerinin karşılaştırmasını yaparak mekkelileri uyarıyor ve kendi ifadesiyle, *“Dünya hayatı sizi aldatmasın.”¹⁰ diyor* Bu karşılaştırmada dünyaya karşı uyarı, dünyanın bir imtihan yurdu olması sebebiyledir; zira bilindiği gibi ahirette imtihan yoktur.

İlgili hadislerde de durum farklı değildir. Bütün vurgu sapmaya karşı uyarıyadır. *“Altına, gümüşe, kumaşa, elbiseye kul olanlar helak olsunlar. Zira onlara verildiğinde razı olurlar, verilmezse olmazlar.”¹¹* *“Hidayete erip Müslüman olana ve yeterince bir miktar ile hayatını sürdürüne müjdelersun.”¹²*

Ebu Davud'ta yer alan şu hadis ise, eğer söz konusu anlayışın ürünü değilse ayetlerde verilen mesajı tekrar etmiş oluyor. *“Resulullah, yakında milletler, yemek yiyenlerin (başkalarını) çanaklarına (sofralarına) davet ettikleri gibi size karşı (savaşmak için) birbirlerini davet edecekler.”* buyurunca bir sahabî, *“Bu, o gün bizim azlığımızdan dolayı mı olacak?”* diye sorar. Rasûlullah (s.a.s.), *“Hayır, aksine siz o gün kalabalık, fakat selin önündeki çerçöp gibi zayıf olacaksınız. Allah, düşmanlarınızın gönlünden sizden korkma hissini soyup alacak, sizin gönlünüze de vehn atacaktır.”* cevabında bulunurlar. Bir başka sahabî, *“vehn nedir ya Rasûlallah?”* diye sorunca da, *“Vehn, dünyayı sevmek ve ölümü kötü görmektir,”* buyururlar.¹³

Hız Peygamber'in bu durumu insan için bir imtihan vesilesi olarak beyan etmesi¹⁴ yukarıdaki hadislerin, dünyanın denaetine değil yaşadığımız dünyada insanı bekleyen tehlikelere karşı insanı uyardığına işaret etmektedir. Bu ayet ve hadisleri hiç bir açıdan dünyanın denaetine delil olarak alamayız; çünkü öte yandan farklı mesajlar ihtiva eden başka ayet ve hadisler de vardır. Mesela Kur'andan şu ayeti alabiliriz. Bu ayet, dünyada bulunan insana, iki dünya arasında doğru bir denge kurmasını, görmüyor diye kalıcı olan ahiret yurdunu unutmadan kazanması gerektiğini öğütüyor: *“Allah'ın sana verdikleriyle ahiret yurdunu kazanmaya bak, dünyadan da nasibini unutma, Allah sana ihsan ettiği gibi sen de ihsanda bulun.”¹⁵*

9 Al-İmran, 3: 14,15.

10 Fatır, 35/5.

11 Buhari, Cihad 70.

12 Tirmizi, Zühd 35.

13 Ebu Davud, Melahim 5.

14 Müslim, Zikir 99.

15 Kasas 28/77.

Nitekim şimdi zikredeceğimiz hadis te aynı şekilde dünya ile ahiret arasındaki dengeyi doğru kurmaya ve müslümanların yanlış anlamlarını önlemeye yöneliktir. “Resulullah (as) bir gün dostlarına kıyametten bahsetmişti. Onlar da çok duygulanıp ağladılar. Sonra içlerinden on kişi Osman Bin Maz’un’un evinde toplandı. Aralarında Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali de vardı. Yaptıkları istişâre neticesinde, bundan böyle dünyadan el etek çekmeye, gündüzlerini oruçla, gecelerini de sabaha kadar ibadetle geçirmeye, et yememeye, kadınlara yaklaşılmamaya, güzel koku sürünmemeye ve yeryüzünde gezip dolaşmamaya karar verdiler. Bu haber Peygamber Efendimiz’e ulaştınca, kalkıp Osman Bin Maz’un’un evine gitti, fakat kendisini evde bulamadı. Hanımına, Osman ve arkadaşlarının kendisine gelmeleri için haber bıraktı. Onlar da Peygamber Efendimiz’in huzuruna çıktılar. Efendimiz, karar aldıkları hususları kendilerine sayarak: Bu konularda ortak karar almışsınız, öyle mi?” dedi. Onlar: “Evet, Yâ Resulallah. Bizim böyle bir karar almakta hayırdan başka bir gayemiz yoktur” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Şüphesiz ki ben bununla emrolunmuş değilim. Elbette sizin üzerinizde nefislerinizin hakkı vardır. Bazen oruç tutun, bazen tutmayın. Gece hem ibadet edin hem uyuyun. Ben hem ibadet ederim hem de uyurum. Oruç tuttuğum günler de olur. Tutmadığım günlerde. Et yediğim gibi, hanımlarımla beraber olurum. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.”¹⁶

Bir çok örnek arasından yukarıda zikredilen ayet ve hadis maksadın hasıl olması için sanırım kafi olurlar. Çünkü yaklaşık olarak ayet ve hadislerin etrafında döndükleri temel problem dünya değil sapmadır. Yoksa ayet ve hadisler dünyayı hedefe koymuş degillerdir. Görüldüğü gibi temel espri, dengenin doğru kurulmasıdır. Nitekim şu hadis, söylemek istediklerimizi veciz şekilde özetliyor: “Salih adam için salih mal ne kadar güzeldir.”¹⁷

Fakat bu ve benzeri ayet ve hadisler şimdi aktaracağımız bir değerlendirmede görüldüğü gibi bir çok kişinin bakış açısını doğrultmaya yetmemştir: “Dünyevileşme Müslümanlar için mühim bir afettir. Hem öyle bir afet ki, tıpkı ateşin odunu için için yakıp kül etmesi, pası demiri yiyip tüketmesi gibi, onları içten içe çürüten bir afet. Müslümanlar bu felaketin farkında olmalı, Kur’an ve Hadis’in ikazlarına, ulemanın uyarılarına kulak vermeli, paçalarını dünyaya kaptırmamalıdır.”¹⁸

Bu sözlerin içerisinde yer alan son cümle özellikle dikkate değerdir. Burada belki de genelde Müslümanların şuurlatını ele verecek şekilde dünya adeta bir canavar gibi tasvir edilmiştir. Çünkü burada da dün-

16 *ed-Darimî, Nikâh, 3/2096; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/268.*

17 *Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 194.*

18 *Bkz. Muhsin Toprak, Dini Hayatı Kemiren Tehlike: Dünyevileşme, Yeni Ümit Dergisi, s.77, 2007.*

ya, daha ziyade kötü örneklerden yola çıkarak dinden sapma korkusu açısından ele alınmaktadır.

Şimdi bu mülahazalardan sonra asıl irdellemek istediğimiz konulara geçebiliriz. Bunun için Müslümanların dünya görüşlerinin temelinde yer alan dünya-ahiret düalizmi açısından meseleye farklı bir bakış açısı geliştirmek, başka bir ifadeyle dünyayı bu düalizmin içerisinden çıkararak değerlendirmek için ayet kavramı üzerinden gitmeyi deneyebiliriz.

Kur'an'da yüce Allah'ın, var ettiği her varlık gibi dünyayı da ayet olarak değerlendirdiği görülmektedir. İşaret, alamet, sembol gibi anlamlara gelen ayet kelimesinin bir anlamı da eşsiz olmaktır. Bütün varlıkla birlikte ayet olarak değerlendirilen dünya, dolayısıyla Allah'ın eşsiz bir eseri olarak Allah'a götüren, onun varlık ve birliğinin alameti olan bir varlıktır.

Yine Kur'an, dünyanın içerisinde var olan bütün varlıkları da ayetler olarak değerlendirmektedir. Bunların hepsi de İnsanı Allah'a götüren eşsiz alametlerdir. Bu ise, Kur'anda yer alan ayetler kadar dünyanın da mübarek bir varlık olduğunu gösterir. Özellikle bir tarih alanı olarak dünyanın, fiziksel dünyaya nazaran daha mucizevi olduğunu ise söylemeye gerek yok. O halde mesela yukarıda geçen alıntıdaki dünyaya paçayı kaptırmamak gerektiği nereye konulabilir. Bunun manası Allah'ın bir ayetinden yüz çevirmek, ona paçasını kaptırmaktan kaçınmayı önermek gibi bir şey olmaz mı? Halbuki Kur'an ayetleri gibi bir ayet olarak ve içerisinde barındırdığı sonsuz ayetler olarak dünyaya da insan için hidayet vesilesi, hatta daha da ileri giderek anlayanlar, görebilenler için hidayet rehberi denilebilir. Buna mukabil dünyanın insanı saptırmaya vesile olması kadar Kur'anda geçtiği gibi, Kur'an ayetleri de insanın sapmasına vesile olabilirler. Nitekim Kur'an'ın ifade ettiği gibi, bu Kur'an iman edenlerin imanlarını artırırken inkarcıların da küfrünü dalaletini artırıyor. Demek ki cennet te cehennem de içimizde. Ama insanoğlu iyice düşünmeden suçunu dünyanın üzerine yıkıyor. Nasıl olsa dünya dile gelip benden ne istiyorsunuz, bana haksızlık ediyorsunuz diyemiyor.

Doğrusu ontolojik bakımdan dünya ile ahiretin de farkı olmamalıdır. Neticede kendilerine özgü varlık özelliklerine rağmen ikisi de ayet ve nimet vasfına sahiptirler. İkisi de Allah'ın yarattığı varlıklardır. Eğer böyleyse o zaman neden ahiret kutsandır da Allah'ın bir ayeti ve nimeti olan dünya adeta lanetlenir? Üstelik dünyanın aksine ahirette cehennem de vardır. Cennetin de cehennem de yolu dünyadan geçiyor.

Bu soruya cevap vermeden önce, konumuz açısından dünya ile ahiret arasındaki üç temel farka bakmak faydalı olabilir. Bu üç fark,

- 1- Dünya geçici, ahiret ise bakidir.
- 2- Dünya imtihan yurdudur, ahirette imtihan yoktur.
- 3- Biz dünyada yerleştirilmişiz, halen burada bulunuyoruz, ahirette değiliz, ahireti görmüyor, yaşamıyoruz.

Bu üç farkı şöyle değerlendirmek mümkündür. Dünyanın geçici olması onun önemini azaltmaz. Fakat buradaki sapma, ebedi yurt olan ahiret yurdunu kaybetmeye neden olacaktır. Dolayısıyla ahireti kaybetmemek adına dünyaya arka dönmek yerine, doğru bir yaklaşımla dünyayı önemsemek, ona sarılmak daha doğru olur. İmar ederek, ıslah ederek, üreterek, hizmet ederek, infak ederek, ibadet ederek, ilim kesbederek. Yani peygamberlerin yapmaya çalıştığı şeyleri yaparak. Bunun manası dünyaya yüz çevirmek yerine son nefesine kadar gücü oranında dünyada çalışmaktır.

Dünyanın imtihan yurdu olması aslında onun daha çok önemsenmesini gerektirir. Zaten anlaşıldığı kadarıyla Kur'an ve hadislerdeki dünya, yani *el-Hayatü'd-Dünya* hakkındaki uyarılar, dünyanın imtihan yurdu olması sebebiyledir. Çünkü sapma, dolayısıyla da ahirette de kaybetme, burada mümkün olmaktadır.

Şüphesiz insan için bir yerde bulunmakla bulunmamanın arasında büyük bir fark vardır. Varoluşsal olarak içerisinde bulunmadığımız ve imtihanın söz konusu olmadığı ahiretten bu manada nasıl sakındırılabilir ki? Demek ki biz, halen dünyada bulunmamız hasebiyle aslında dünyada yer alan sapma amillerine karşı uyrılıyoruz.

Biraz önce bizim dünya hakkındaki görüşümüzün ya da ezberlerimiz, dünyayı, dünya-ahiret düalizmi bağlamında ele almamızdan kaynaklandığını söylemiştik. Fakat dünyaya ilişkin bu tasavvurun oluşmasının kuşkusuz başka sebepleri de vardır. Burada konumuz açısından üzerinde durmamız gereken önemli başka bir nedenin üzerinde durmak gerekir. Bu da, yaşadıkları hayat bağlamında Kur'an'ın inzal oluşunu müşahade eden, dolayısıyla Kur'anı pratik hayat bağlamında ele alan sahabe döneminden sonra Kur'an'ın giderek hayat olaylarından bağlantısız olarak okunması ve anlaşılmasıdır. Sahabe için Kur'an, çoğunlukla yeri geldiğinde Allah tarafından söylenen söz, yapılan açıklamaydı. Dolayısıyla ayetler sadece ilgili olaylar bağlamında düşünülüyordu. Fakat tarihsel süreç içerisinde Kur'anı somut karşılıkları olmaksızın düşünme eğilimi giderek artmış ve Kur'an ayetleri, daha çok zihinsel-entellektüel düzeyde okunan kuru, cansız kavramlar olarak okunmuş, anlaşılmıştır. Özellikle ilimlerin tedvin döneminden itibaren başta din, ibadet, iman, amel gibi Kur'an'da çokça geçen kelimeler olmak üzere bir çok kelime o günün hayatındaki somut karşılıklarıyla birlikte soyut birer kavrama dönüşerek dini algıda büyük

bir kırılmaya yol açtı. Bu gelişmeden doğal olarak dünya kelimesi de nasibini aldı ve bu kelime dünya-ahiret düalizmi bağlamında negatif bir anlam halesine büründürülerek denaet yurdu olarak zihinlerde yerleşti.

Bu noktada artık şu soruyu sorabiliriz: Bu şartlarda yeniden doğru bir dünya tasavvuru inşa etmenin imkanı var mıdır? Doğrusu bu soruya evet demek kolay değildir. Çünkü insanların düşüncedeki muhafazakarlığı ezberler üretiyor. Onlar da yeni ezberler üretiyorlar. Fakat yine de bu olumsuz koşullarda dahi dünyayı bir ayet olarak tasavvur etmenin üzerinden bir yol bulunabileceğini ümit edebiliriz. Başka bir ifadeyle dünya ve insanın mahiyeti varoluşsal olarak ele alınarak daha aydınlık bir ufka ulaşılabilir.

Varoluşsal açıdan insanın mahiyetine yönelik bir soruşturma doğru bir tasavvur oluşturmak için iyi bir yol olabilir. Varoluşsalcı bazı filozofların dikkat çektikleri gibi varoluşsallığı bakımından insan, bu dünya ortamına atılmış, buraya bırakılmış, gözlerini bu tarihsel ve fiziksel dünyaya açan bir varlıktır. İnsan, geçmişe ilişkin bir hafızaya sahip olmakla birlikte geleceğe doğru yönlendirilmiştir. Bu yönüyle o, tasavvurları, emel ve endişeleriyle hayatini sürdürürken fanilik bilincinin acı ve gizli korkusuyla yaşamaktadır. Bu varlık tamamen ve sadece dünyalı olarak varedilmiştir. O Heidegger'in deyimiyle münhasıran burada, yani dünyada bir varlık, tarihsel dünyayla birlikte tarihsel bir mahiyettir. Korktuğu ölüm de, yüzü ileriye doğru çevrildiği için daima kendisine doğru koştuğu geleceğe yerleştirilmiştir. Bu onun kaçınılmaz tirajik kaderidir.

Diğer taraftan hem fiziksel hem de tarihsel olarak bu dünya onun için anne kucağı gibidir. Fiziksel tarihsel ve ruhsal olarak bu dünyaya bağımlı ve Kur'an'ın deyimiyle dünyanın kendisine sevdirdiği bir dünya varlığıdır. Bu sevgi, çocuğun annesine olan sevgisi gibidir, fitridir. Bu nedenle insan, varoluşsal olarak çocuğun annesine bağlılığı gibi dünyaya bağımlı bir varlıktır.

Bu mülahazadan sonra şu soru sorulabilir: Dünya sevgisinin daha baştan fitratına yerleştirilmiş olduğu insana dünyayı sevmesini öğretmek zaten saçma olmaz mı? Mesela insan açısından dünyanın konumu yemekle karşılaştırılabilir. Bir insana yemek yemesi gerektiğini söylemek gerksiz bir sözden başka bir şey olmaz. Çünkü o fitraten zaten yemek yer. Belki bunun yerine çok yemenin zararlarından ya da bazı zararlı yiyeceklerden söz edilebilir. Ne var ki bu meyanda söylecek hiç bir söz yemeğin mahiyet ve konumuna yönelik olarak anlaşılabilir ve yemeğin değerini azaltmaz. Bunun gibi yanlış bir dünya tasavvuru ve yaşantısının eleştirilmesi ve insanın bundan sakındırılması da dünyanın mahiyeti ve konumunun izahı olarak anlaşılabilir. Ancak

zararlı şeyler yemenin vücuda zarar vermesi gibi doğru olmayan bir yaşantı tarzının ahiret hayatına zararında söz edilebilir. İşte bu durumda insana fiilen yaşamadığı, bilmediği ahiret yurdunu unutmaması gerektiğini öğütlemek bunu için de dünyadaki bazı durumlardan sakındırmak daha anlamlı olur. Bu ise dünyayı aşağılık yapmaz. Eğer böyleyse o halde bu temel üzerine kurulan Kur'an'ın dilinden böyle bir karşıt düalizm inşa etmek ne kadar makul olabilir?

Kuşkusuz risaletle mahiyeti böyle bir varlık olan insana bulunduğu mekandaki sapma amillerine karşı uyarı yapılmış ve baki olan öbür dünyayı da unutmaması, oraya hazırlıklı gitmesi öğütlenmiştir. İşte Kur'an'ın özetle yapmış olduğu şey, kanaatimizce budur. Kaldı ki bu ayetler nazil olurken muhatap kitlenin ahvalini de hatırlamak gerekir. Muhatap kitle, Kur'an'ın onaylamadığı bir dünya tasavvuruna sapsmış, dolayısıyla yoldan çıkmış ve ahireti unutmuş bir kavimdir.

Fakat ne yazık ki İslam bilim tarihine bakıldığında sufiler dışında müslümanların, insanın dünyadaki yeri, fonksiyonu ve dünyanın insan açısından ifade ettiği anlam hususunda yeteri kadar kafa yormadıkları görülmektedir. Sufiler, paradoksal olarak bir taraftan dünyaya ilişkin yukardan itibaren tenkit ettiğimiz ezberlerin inşa olunmasında rol alırlarken, diğer taraftan bu konuda hayli mesai harcayarak elle tutulur bir dünya tasavvuru geliştirme hususunda da önemli rol oynamışlardır. Bazı sufiler arasında dünya ahiret dengesini doğru kurmanın gerçekten heyecan verici örnekleri vardır ve bu tasavvurun sufiler tarafından pratik bir hayat tarzına dönüştürülmüş olması önemlidir.

Mesela “dünyânın, âfet yerine nîmet olarak algılanmasının özgün bir tezahürünü, kanâat ve cömertlik ahlâkını içinde taşıyan sufi fütüvvet anlayışında görmek mümkündür. Çok sayıda tanımı olan fütüvvetin, dünyâ ile ilgili olarak sosyal boyutu bazen çok ileri düzeyde ele alan tanımları dikkat çekicidir.

Fütüvvetin aslı ise paylaşımdır. Nitekim fütüvvet hareketinin Anadolu'daki en güçlü görünümünü oluşturan ve meslek gruplarını tasavvuf ahlâkıyla belli bir çizgide tutmaya çalışan Ahilik, kişinin dünyevî geçimini elde ettiği meslek kavramıyla, tasavvufî hayatın metodu anlamına gelen sülûk kavramının aynı kökte birleştiği bir hareket olarak göze çarpmaktadır.¹⁹ Mesela Ahilik'te, ne kadar olursa olsun, kazancın on sekiz dirhemden fazlasının dağıtılması gerektiği ilkesi iki şeye işaret etmektedir: Birincisi, Ahî paylaşımcı olmalıdır, ama bu paylaşım kendisini başkasına muhtaç düşürecek boyutlara varmamalıdır. İkinci husus da, bu paylaşımın, Ahî'yi dünyaya bağlanmaktan, ticârî ve özel hayatında yolsuzluk ve ahlâksızlık gibi yollara sapsak-

19 Bkz. Abdülbâki Gölpınarlı, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, c. 11, sy. 1-4 (1949-1950).

tan alıkoyacağı gerçeğidir. Böylece hem üreten, hem de ürettiğinden kazandığını paylaşan bir insan modeli ortaya çıkmıştır.²⁰

Hayatının son yılına girerken hala dünyayı tanzim ve ıslah etmeye, adalet temeline dayalı bir dünya kurmak için, kıyametin kopuyor olduğunu görüyor olsa bile kişiye elindeki fidanı yine de dikmeyi emreden ve böyle bir anlayışla üstün bir gayret içerisinde çalışan bir peygamber modeli aslında her şeyi anlatıyor. Son anına kadar dünya işlerinden kopmayan bir dünyalı olarak, daimi yurt olan ahiretin de kaybına sebep olacak olan sapmaya, başka bir ifadeyle haramlara karşı uyarıda bulunmuştur. Çünkü bu dünya imtihan yurdudur ve aynı zamanda, imtihan ortamı olarak burada insanı saptıracak amiller var. Ancak usul alimlerimizin dediği gibi eşyada aslolan ibahattır. İstisna olarak ta yasaklar, haramlar vardır.

Dünyanın mahiyet olarak kavranması yerine yukarda sözü geçen düalizm bağlamında negatif olarak tasavvur edilmesi, yer yüzünde adaleti tesis ve iyiliği temsille görevli müslümanların bu vazifelerini hakkıyla yerine getirmesine engel oluyor. Çünkü böyle bir tasavvurla müslümanlar, genelde her bakımdan bir açıdan dünyaya soğuk oluyorlar, öte yandan varoluşsal olarak dünyadan kopmak ta hiç bir şekilde mümkün olmadığından tabir yerindeyse iki arada bir derede kalıyorlar bu da onların enerjisini tüketiyor. Bakıldığında bunun tarihte de günümüzde de örnekleri çoktur.

Başka önemli bir husus ta şudur: Dünyanın sadece insanın fiziksel ihtiyaçlarını karşılamıyor aynı zamanda varoluşsal olarak ruhsal ihtiyaçlarını da karşılıyor. Dünya sevgisi, dünyaya bağlılık ve gelecek tasarım ve hayalleri olmasa bu dünyanın kahrını çekmeye insanın takatı olmaz. İnsanın, dünya ile, başka bir ifadeyle hayat ile bağı güçlü olduğu kadar güçlü olmakta, zayıfladığı oranda ise ruhsal sağlığı bozulmaktadır. Ruhsal sağlığını ise fiziksel ve düşünsel sağlıkla yakın alakalı olduğunu söylemeye gerek yok. Etrafımıza bu gözle bakacak olursak bunun sayısız örneklerini müşahade ederiz. Bunun ise Hz. Peygamberin sünnetine ne kadar uygun olduğu ortadadır. Bu anlayışa sahip bir insan tipi bu dünyada hayır adına neye talip olabilir ki?

Bizim kannatimize göre Hz. Peygamberin sünnetinin ışığında düşünülduğünde, bu konudaki ayet ve hadislerin toplamının amacı, insanları bu dünyadan yüz çevirmeye teşvik, onu bir afet olarak görmelerini sağlamak değil, bu imtihan ortamındaki sapma amillerine karşı uyararak doğru bir dünya tasavvuru inşa etmeye, doğru bir dünya dengesi kurmaya yöneliktir. Bu gün ve her zaman dünyayı bir afet olarak kodlama yerine hayat faaliyetlerine ahlaki alt yapının kurul-

20 Bkz. Erginli, agm.

masıdır. Muhatap kitlesi bu dünyada aşırı giderek sapmış bir kitle olduğundan hitabın bu noktaya ağırlık vermesinin yanlış anlaşılması gerekir. Nitekim Gazali şöyle demektedir: “*Bazı kitaplarda okuduğuma göre dünyâ akıllı kişilerin ganîmeti, câhillerin ise gafletidir. Bunlar, dünyâdan ayrılıncaya kadar dünyânın ne olduğunu anlayamazlar.*”²¹ Yine de en doğrusunu bilmek Allah’a mahsustur.

21 Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed; *Ihyâ'u 'Ulûmi'd-Dîn, I-V*, Beyrut, 2000, III, 248-255.

KAYNAKLAR

Kur'an-Kerim

Kütübü Sitte

Abdülbâkî Gölpinarlı, "İslâm ve Türk Illerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, c. 11, sy. 1-4 (1949-1950).

Ahmet Cahid Haksever, "Ruhbanlık Kavramındaki Anlam Kayması ve Tasavvufla İlişkilendirilmesi Üzerine Bzi Değerlendirmeler", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 12, sayı: 23, 2013.

Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr (İbn Manzûr); *Lisânü'l-'Arab*, nşr. Emin Muhammed Abdülvehhâb-Muhammed es-Sâdık el- Ubeydî, I-XVIII, Beyrut 1996 .

el-Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed; *Ihyâ'u 'Ulûmî'd-Dîn*, I-V, Beyrut, 2000.

Mehmet Mahfuz Söylemez, *Bedevilikten Hadariliğe Kufe*, Ankara 2013.

Muhsin Toprak, "Dini Hayatı Kemiren Tehlike: Dünyevileşme", *Yeni Ümit Dergisi*, s.77, 2007.

İbrahim Özdemir, "Dünyevileşme Tehdidi Altındaki Din(darlar)", *Risale-i Nur Perspektifinden Dünya-Ahret Dengesi Sempozyumu*, 12-12 Mayıs, Diyarbakır, 2014.

er-Râgib el-İslahânî, *Müfredâtü el-fâzi'l-Kur'an*, (thk. Safvân Adnân Dâvûdî), Beyrut 1992.

Zafer Erginli, "Temel Tasavvuf Klasiklerinde Dünya Algısına Toplu Bir Bakış", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c,15, s,2, 2006.

